

85

Науковий вісник

М В Ш Ш
Л Ш Л М Ш Ы Ш JJJJJJJ И»
jjjjjj-jjjjjjjjjjjj fijjjia

2006

ЗМІСТ

СУЩЕНКО В.Д. КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ У КОНТЕКСТІ НОВИХ ЗАВДАНЬ ЩОДО
РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРАВА ЛЮДИНИ І НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

ОСАДЧИЙ В.І. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА
У СФЕРІ ОХОРОНИ ВИБОРЧОГО ПРАВА ТА ПРАВА
НА РЕФЕРЕНДУМ

ОЛЕФІРВ.І. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ
МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

ОЛІЙНИК А.Ю. ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ СВОБОДИ: ТА НЕДОТОРКАНОСТІ ЛЮДИНИ
І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

РОГАТЮК К.В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВОВОГО СТАТУСУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

ГАЛУНЬКО В.В. ПРАВОПОРУШНИК, ЯКИЙ ВЧИНИВ
ПРОТИПРАВНЕ ПОСЯГАННЯ НА ВЛАСНІСТЬ, ЯК СУБ'ЄКТ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

СНІГУР І.Й ПРАВОВА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА
ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

ГУРЖІЙ Т.О. ПРОЇЗД НА ЗАБОРОННИЙ СИГНАЛ СВІТЛОФОРА
АБО ЖЕСТ РЕГУЛЮВАЛЬНИКА: ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-
ДЕЛІКТНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

МАСЛОВА Н.В. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК
З ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВЕЛИКОГО
МІСТА

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ

ЧЕРНЯВСЬКИЙ С.С., ЛОБАЧ ОМ БАНКРУТСТВО БАНКІВ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

БРИЛЬ К.І. ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЗАСТОСОВНИХ АКТІВ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

ПАВЛЕНКО С.В. ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

ЛІПКАН В.А. СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

МОЗОЛЬ С.А. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІДКРІПНИХ ПОСВІДЧЕНЬ НА ВИБОРАХ В УКРАЇНІ

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ДЖУЖА ОМ, ОРЛОВ Ю.Ю. АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ КОМПЛЕКСНИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

ВАСИЛИНЧУК В.І. ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

УЩАПОВСЬКИЙ В.Ф. МЕХАНІЗМ ГРУПОВОЇ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА ОЗНАКА ОРГАНІЗОВАНОГО ЗЛОЧИННОГО УГРУПОВАННЯ

КОРОЛЬЧУК В.В. ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВ У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

ІЄРУСАЛИМОВ І.О. НАУКОВО-ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ТА ФОРМА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КАРПОВ Н.С. ПРОТИДІЯ РОЗСЛІДУВАННЮ

ДЕМ'ЯНЧУК В.А., ЛУК'ЯНЧИКОВ Б.Є. ДОКУМЕНТУВАННЯ СЛІДЧИХ І СУДОВИХ ДІЙ

ОМЕЛЬЧЕНКО О.Є. ЗАКОННІСТЬ І ОБГРУНТОВАНІСТЬ ПОДАНЬ СЛІДЧОГО

ТАТАРОВ О.Ю. ПРИВОДИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У ГПРАВІ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Ієрусалимов Ігор Олександрович —
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри досудового розсліду-
вання Іавчально-наукового інституту під-
готовки слідчих і криміналістів КНУВС,
підполковник міліції

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ТА ФОРМА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто рекомендацію як специфічний засіб інформаційно-криміналістичного забезпечення впровадження в слідчу практику результатів розвитку наукової думки в галузі криміналістики, механізм перетворення наукового знання в безпосередню предметну діяльність.

The article is introduction to the actual theoretical and practical problems of criminalistics provision to contemporary needs of investigational and legal practice of criminal cases.

спішне розв'язання завдань боротьби зі злочинністю значною мірою залежить від якості науково-практичних рекомендацій, що виробляються, і стану системи інформування про них практичних працівників.

Рекомендації є специфічним засобом інформаційно-криміналістичного забезпечення впровадження в слідчу практику результатів розвитку наукової думки в галузі криміналістики, механізмом перетворення наукового знання в безпосередню предметну діяльність. Зі зростанням науково-технічного потенціалу збільшується кількість криміналістичних рекомендацій, і практичним працівникам стає все складніше орієнтуватись в наростаючому потоку наукової криміналістичної інформації. Тому не вся вона доходить до своїх адресатів, вна-

слідок чого значно знижується ефективність використання науково-технічних досягнень у боротьбі зі злочинністю. У зв'язку з цим, потрібно активізувати роботу з аналізу та систематизації криміналістичних рекомендацій з метою створення найбільш сприятливих умов для інформаційного забезпечення ними практичної діяльності.

У криміналістичній літературі значна увага приділяється структурі та змісту криміналістичних рекомендацій. Одне з найбільш ранніх і розгорнутих визначень криміналістичної рекомендації надав Р.С. Белкін, який розглядає її як науково обґрунтовану і випробувану практикою пораду, що стосується вибору та застосування техніко-криміналістичних засобів, криміналістичних прийомів і методик збирання, дослідження, оцінки і дослідження доказів [4, с. 20]. При цьому заакцентовується, що рекомендація є своєрідною ідеальною побудовою над матеріальним засобом, що являє собою показник ситуацій застосування науково-технічного досягнення без включення в неї змістовної характеристики засобів, прийомів, методик і т. ін.

Тобто Р.С. Белкін зі змісту криміналістичної рекомендації усуває сам техніко-криміналістичний засіб, прийом, методику.

Зрозуміло, поради і пропозиції з використання з практичною метою результатів наукових досліджень є, можуть і мають розглядатися як рекомендації. Однак навряд чи правомірно виключати з поняття криміналістичною рекомендації основний зміст наукової розробки (прийом, методику, засіб), що дозволяє забезпечити розв'язання завдання розкриття і розслідування злочинів на базі цих наукових досягнень.

У цьому аспекті більш слушною є думка В.П. Бахіна і К.Е. Пятніцина, які розглядають криміналістичну рекомендацію як результат наукового дослідження, узагальнення практики, що відбиває характеристику технічного засобу, тактичного прийому, методики збирання, дослідження, оцінки і використань докрзів, а також порад про порядок і умови їх використання застосовано до конкретних ситуацій, в процесі виробництва окремих слідчих дій або загалом в діяльності з розслідування і попередження злочинів [3, с. 118].

Два названі підходи до розуміння криміналістичної рекомендації не можуть розглядатися як взаємоусуваючі. Відповідно до першої точки зору її можна трактувати як поняття у вузькому значенні слова, а у другому випадку — в широкому.

Розуміння криміналістичної рекомендації в широкому значенні слова — як певної системи знань, буде найбільш повним і обґрунтованим, на нашу думку, за умови включення різних елементів у зміст рекомендації, завдяки чому широке трактування її поняття сприятиме:

а) збільшенню припливу в криміналістику даних інших наук, т^о слугують розширенню її досліджень і розвитку міжнаукових зв'язків; "

б) залученню уваги дослідників до нереалізованих ідей і пропозицій, що мають перспективу практичної реалізації;

в) підвищенню взаєморозуміння між розробниками і споживачами рекомендацій, тобто усуненню одного з бар'єрів на шляху впровадження нового;

г) обґрунтуванню правомірності класифікації рекомендацій відповідно до рівня їх оптимальності та готовності до практичного використання [7, с. 47].

Широке трактування поняття криміналістичної рекомендації дозволяє всі науково обґрунтовані пропозиції з використання технічних засобів, прийомів і методик роботи з доказами розглядати і оцінювати з точки зору порад, спрямованих на вдосконалення організації, засобів і методів боротьби зі злочинністю, тобто всього того, що пропонується наукою і практикою в цих цілях. У іншому випадку за межами рекомендацій, адресованих практиці, залишаться результати наукових досліджень, що відбивають характеристику нових технічних засобів, зміст нових прийомів і методик, але що не включають докладний опис порядку і умов їх застосування [1, с. 98].

Рекомендація є своєрідною формою інформаційно-криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. Розуміння її в такому значенні не суперечить розширеному трактуванню цієї наукової категорії і передбачає внесення до неї ряду елементів:

аргументації новини;

алгоритму дій;

засобів, необхідних для її реалізації;

г) необхідного часу для реалізації рекомендації;

д) передбачуваного ефекту;

е) передбачуваних труднощів в застосуванні;

ж) співвідношення з аналогічними рекомендаціями, що існують [2, с. 41].

Розділяючи думку про багатокомпонентність складу рекомендації, потрібно погодитися з професором Р.С. Белкіним про те, що більшість рекомендацій містять ці елементи в "згорнутому", передбачуваному вигляді [5, с. 301]. Це, зокрема, може бути, коли рекомендація, що успішно застосовується для розв'язання певного переліку завдань, пропонується для розв'язання інших питань. У такому випадку пропозиція про застосування відомої рекомендації в нових умовах може не супроводжуватися докладною характеристикою її структурних елементів (вони мають на увазі такі, які самі собою розуміються), а лише містить перелік питань, що вирішуються, і окремих умов її використання в нових обставинах.

Криміналістична рекомендація є багатокомпонентною системою, і цим компонентам властива непостійність, певна невизначеність, відома плінність, оскільки система, утворюючи цілісний характер, постійно нагадує собою процес. Недолік у сформованості елементів цілого компенсується взаємозв'язком складових частин, їх взаємозалежністю і взаємодоповнюваністю, що і утворить наприкінці цілісну систему.

Таким чином, потрібно погодитися з тим, що криміналістична рекомендація — це широке поняття внаслідок своєї системності, структурності, взаємопов'язаності і взаємозумовленості елементів, утворюючої певне знання про порядок і умови використання наукових даних з метою вдосконалення практики розкриття, розслідування і попередження злочинів. Таке формулювання визначення криміналістичної рекомендації дозволяє розглядати її як потенційну можливість проникнення наукових даних вивчення потреб у слідчу практику [11, с. 151].

Криміналістична рекомендація — це поради, побажання науки практиці з будь-якого питання, що належать до предмета цієї науки, і спрямовані на вдосконалення практичної діяльності, але це не разове побажання, розраховане на одноразовий акт використання, а певна сукупність знань, призначена для багаторазового застосування протягом порівняно тривалого періоду часу. Рекомендаційний характер таких порад міститься не стільки у виборі їх з певної сукупності подібних, скільки в визначеності для різних схожих ситуацій, в можливості варіювати його змістовною стороною, оскільки криміналістичні рекомендації володіють більш широкою порівняно з процесуальними правилами доведення сферою дії. Поради можуть даватися лише за наявності багатозначності в можливих і допустимих способах дій, якщо такої альтернативи немає, можна говорити про існування єдиного способу дій у певній ситуації [12, с. 23; 13, с. 79].

Оптимальною криміналістичною рекомендацією можна вважати кращу з можливих пропозицій з вирішення конкретних ситуацій, коли така порада перестає бути просто переважнішою за інші, а стає у певному значенні обов'язковою для виконання. Вдосконалення розробки криміналістичних рекомендацій, зростання рівня пізнання і урахування закономірностей і специфіки слідчої діяльності сприятиме збільшенню кількості найбільш дійових і ефективних в конкретних умовах рекомендацій.

Конкретність форми і змісту (складових елементів) криміналістичних рекомендацій важливі не тільки для розвитку науки, але і для задоволення потреб практики. Щоб практичні працівники могли раціонально і без зайвих витрат часу знайти потрібні рекомендації у величезному їх масиві, рекомендації мають бути систематизованою, розгорненою і чіткою вказівкою для дій. Лише в цьому випадку наука матиме прикладний характер і стане складовим елементом діяльності з боротьби зі злочинністю.

За визначеністю вираження криміналістичні рекомендації поділяють на пропозиції:

про використання певного науково-технічного досягнення в слідчій діяльності;

про порядок і умови застосування конкретного засобу, прийому або методики для розв'язання певних завдань;

про застосування в практиці засобу для досягнення інших цілей або в інших умовах.

Зважаючи на це і на готовність до практичного використання, криміналістичні рекомендації можуть розташовуватися в спектрі від пропозиції про можливість (або бажаність) використання будь-якого науково-технічного досягнення в кримінально-процесуальній діяльності до рівня всебічно проробленого варіанта єдиного правильного рішення щодо конкретної ситуації. У зв'язку з цим, інформація, що міститься в криміналістичних рекомендаціях, має відповідати низці обов'язкових вимог, а саме містити:

- а) докладний опис науково-технічного засобу, що рекомендується до застосування, методики, прийому;
- б) конкретні цілі нововведення, що пропонується;
- в) опис умов його застосування;
- г) посилання на існуючі або перелік спеціальних правил його застосування;
- д) вказівка на порядок використання результатів його застосування в кримінальному процесі;
- е) масштаб і обсяг його практичної перевірки;
- ж) результати практичної перевірки;
- з) виділення переваг перед аналогічними пропозиціями [7, с. 15].

Цим забезпечується не тільки повнота і правильність сприйняття інформації, але і гарантія дотримання законності, оскільки усувається застосування прийомів і методів роботи, які охарактеризовані недостатньо повно.

Об'єктивна оцінка інформації про рекомендації передбачає рішення низки питань, серед яких найбільш важливими, на наш погляд, є: визначення обсягу інформації, необхідної для практики; визначення найбільш важливих для практики джерел; конкретизація форм розповсюдження інформації; вивчення якості використання інформації споживачем.

Реальне використання науково-технічних досягнень передбачає не лише розробку необхідних практиці знарядь праці, доступність інформації про них, але і бажання, і можливості працівників-практиків шукати і використати цю інформацію. Тому змісту і формі криміналістичних рекомендацій надається важливе значення для сприйняття їх практикою.

Розроблена і випробувана рекомендація має бути відомою зацікавленим в ній органам і особам. Найбільш повно дані про результати конкретних наукових розробок висвітлюються у звітах відповідних наукових колективів і окремих вчених за певний період часу [8, с. 34–37]. Із зрозумілих причин кожний слідчий або інший зацікавлений працівник правоохоронних органів не має можливості ознайомитися з такими звітами з метою використання їх результатів. Крім того, значна частина рекомендацій формується безпосередньо в процесі проведення розслідування і попередження злочинів. Певна кількість з них формалізується як передовий досвід, нагромаджується в частинах і службах, що займаються його узагальненням і розповсюдженням і та-

ким чином доводиться до працівників-практиків [9, с. 38–42]. Розповсюдження рекомендацій відбувається і в процесі безпосереднього спілкування співробітників.

Зазначене дозволяє судити про різноманітність форм доведення інформації про криміналістичних рекомендації до зацікавлених органів і осіб.

Важливою характеристикою рекомендацій є ефективність. При цьому потрібно мати на увазі, що вимоги (критерії) самої рекомендації відрізняються від критеріїв ефективності її використання.

Для визначення ефективності рекомендацій основоположне значення мають її критерії. Загальний критерій ефективності будь-якої наукової рекомендації — досягнення цілей діяльності, закону або правової норми. Однак він залежить не тільки від якості наукових рекомендацій і рівня конкретного виду діяльності, але й від різних зовнішніх чинників. ВЛ. Бахін цілком справедливо пише, що критеріями ефективності наукових рекомендацій можна вважати:

економію часу на освоєння даного способу дій і на його здійснення;

співвідношення частки простих і творчих елементів дії;

розширення можливостей контролю за діями, відтворення їх за необхідності, спрощення використання результатів дії;

можливі межі використання рекомендації [1, с. 116].

Розгляд критеріїв, не мав на меті дати їх вичерпний перелік — це справа глибокого самостійного дослідження. Поряд з тим, розцінюючи рекомендацію як відповідь на потребу практики, вважаємо справедливим привернути увагу саме на те, що вона буде ефективною, якщо забезпечить досягнення мети діяльності.

Для визначення ефективності, ролі і місця рекомендацій у вдосконаленні практики важливим є структура знання, що становить зміст рекомендації. На думку В.П. Бахіна, кожна криміналістична рекомендація має передбачати такі елементи:

фактичне обґрунтування;

чітко виражений алгоритм дій;

вказівка ситуацій, в яких вона може бути застосовною;

необхідні для її здійснення кошти і час;

очікуваний ефект;

ускладнення, які можуть виникнути при здійсненні рекомендації;

співвідношення з іншими аналогічними рекомендаціями [1, с. 116].

Сам зміст рекомендації і окремі її елементи також можуть виступати певним критерієм її ефективності, але вже з більшою часткою опосередкованості, ніж названі раніше.

Своєрідним критерієм ефективності криміналістичних рекомендацій може бути і досяжність ними певної конкретної мети, такої як:

спрощення способу дії і підвищення надійності;

(пособом ^Ілії ^ння більш е ^фективних результатів порівняно з колишнім економією часу і коштів, що витрачаються [1, с. 40].

Ці тлі можуть бути виражені кількісно – у відсотках, умовних одиницях, абсолютними цифрами.

іднак, кількісні показники не завжди можуть бути використані для оцінки рекомендації. Вони застосовні для оцінки будь-яких фіксованих ознак. Наприклад, скорочення часу на отримання інформації, скорочення матеріальних витрат, залучення меншої кількості людей для розв'язання певних питань. Поряд з тим головним потрібно вважати специфіку кримінально-процесуальної діяльності. Не може бути ефективною рекомендація, застосування якої може призвести до порушення закону.

Актуальність розглянутих питань пояснюється тим, що в теорії і практиці інформаційного забезпечення діяльності частіше за все приділяється увага на найбільш ефективні та економічні методи і засоби пізнання, що використовуються в інформаційному забезпеченні. Так, в літературі пропонується така класифікація методів інформаційного забезпечення:

- методи інформатики;
- методи наук кібернетичного циклу;
- процесуальні методи;
- спеціальні криміналістичні методи виявлення і фіксації інформації

[6, 10].

Дана структура методів, уточнена і доповнена порівняно з існуючою в загальній теорії криміналістики має одну суттєву перевагу. Методи інформатики є первинними, оскільки для оптимізації сучасних процесів інформаційного забезпечення розслідування найбільш раціональним є звернення до методологічних основ інформатики, прикладні завдання якої "полягають в розробці більш ефективних методів і засобів здійснення інформаційних процесів, у визначенні способів оптимальної наукової комунікації з широким застосуванням сучасних технічних засобів" [10, с. 52].

Однак, у запропонованій структурі методів відбито лише методи "виявлення і фіксації інформації". Вважається, що в цьому відношенні більш точним буде твердження про те, що серед методів інформаційного забезпечення гідне місце посідають криміналістичні рекомендації різного рівня.

Наприкінці потрібно зазначити, що процес посилення концептуальних основ вдосконалення боротьби зі злочинністю постійно набирає силу, і дуже важливо, щоб його результати використовувались на практиці найбільш повно та ефективно, чому безперечно сприятиме криміналістичне забезпечення слідчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бахин В.П.* Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования. — К.: Либідь, 1991. — 142 с.
2. *Бахин В.П., Стринжа В.К., Карпов Н.С. и др.* Изучение состояния использования научно-технических возможностей в расследовании преступлений. — Киев, 1988. — 20 с. — Рус.-Деп. в ИНИОН АН СССР 07.05.88 г., N 33802.
3. *Бахин В.П., Пятницын КЕ.* О понятии криминалистической рекомендации // Проблемы борьбы с преступностью. — Омск: Омск. ВЛУ МВД СССР, 1978.
4. *Белкин Р.С.* Криминалистика: Проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частная теории. — М.: Юрид. лит., 1987. — 272 с.
5. *Белкин Р.С.* Общая теория советской криминалистики. — Саратов: Изд-во Саратов, ун-та, 1986. — 300 с.
6. *Беляков К.И.* Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИЛС: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Укр. акад. внутр. дел. — К., 1993. — 23 с.
7. *Ищенко А.В.* Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — К., 1983. — 260 с.
8. *Ищенко А.В.* Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень: Автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Укр. акад. внутр. справ. — К., 1996. — 37 с.
9. *Карпов Н.С.* Использование передового опыта органов внутренних дел по раскрытию и расследованию преступлений в целях совершенствования криминалистической тактики и методики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09/ Киев. ВШ МВД СССР. — К., 1989. — 21 с.
10. *Кибернетика.* Становление информатики. — М.: Наука, 1986. — 167 с.
11. *Садченко А.А.* Изучение потребностей следственной практики как условие ее совершенствования: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — К., 1989, — 224 с.
12. *Фуфыгин Б.В.* Соотношение процессуальных правил доказывания и криминалистических рекомендаций // Проблемы борьбы с преступностью. — М., 1976.
13. *Цымбал П.В.* Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — К., 1992. — 195 с.